
ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА

УДК 378.016:785.11.091.2

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ
АНСАМБЛЕВО-ОРКЕСТРОВОГО МУЗИКУВАННЯ**

Біла Н. Л., Шумський М. О.

Стаття присвячена розгляду особливостей підготовки майбутніх учителів музики на факультеті культури і мистецтв педагогічних університетів в аспекті опанування ними методами організації ансамблево-оркестрового музикування; висвітлено існуючі підходи щодо умов організації ансамблево-оркестрового музикування; визначено методи рішення спеціальних цілей та завдань.

Ключові слова: ансамблево-оркестрове музикування, організація ансамблево-оркестрового музикування, методи організації ансамблево-оркестрового музикування.

Статья посвящена рассмотрению особенностей подготовки будущих учителей музыки на факультете культуры и искусств педагогических университетов в аспекте овладения ими методами организации ансамблево-оркестрового музицирования; раскрыты существующие подходы в организации ансамблево-оркестрового музицирования; определены методы решения специальных целей и задач.

Ключевые слова: ансамблево-оркестровое музицирование, организация ансамблево-оркестрового музицирования, методы организации ансамблево-оркестрового музицирования.

The article is deals with the survey of the future music teachers training at the faculty of culture and arts at the pedagogical universities in the aspect of their acquirement of the ensemble and orchestral music-making management.

The ensemble and orchestral music-making could be treated as the collective form of game, in the process of which a number of musicians interpret the artistic content of music pieces, using means of the performance expression, and in which the unity of music reception and, correspondingly, the unity of reproduction of the music material are clearly visible.

The ensemble and orchestral music-making management requires the ways out in a number of psychological and pedagogical issues. General didactical and special musical and didactical principles and the implementation of the necessary training methods make the core of them.

Future teacher training for orchestral groups requires their mastery of special ensemble methods (together with the traditional ones), adapted by us for the ensemble and orchestral music-making management. As such, the method of meter-rhythmical and tempo coordination plays a fundamental and comprising role in the technically competent performance, favors the entirety and interrelation of its content and form, regulates the meter, rhythm and tempo of performance.

The method of the harmonic interpersonal surrounding forming of the ensemble cooperation conditions the ethical side of any collective activities and favors the creation of comfortable interpersonal communication and performance contact among the participants of the group.

The method of creating of the united artistic concept and performance plan is creative-exploring and favors the way in which the future conductor understands the artistic idea of a composer, creates personal interpretation of a piece and, on this basis, coordinates the activity of performers.

All the above mentioned methods are interrelated, and the way future music teachers master them and their complex uncovered implementation shall favor the effective management of the ensemble and orchestral music-making.

Key words: ensemble and orchestral music-making, ensemble and orchestral music-making management, methods of the ensemble and orchestral music-making management.

Підготовка вчителя музики до організації оркестрово-ансамблевого музикування є важливим аспектом його майбутньої діяльності і тому передбачає опанування ним необхідних методичних засад (знання принципів організації інструментальних ансамблів та оркестрів народних інструментів, методів формування в учнів навичок ансамблевої гри, опанування методики репетиційної роботи тощо) і здійснюється на заняттях з фахових методик.

Окремі питання роботи з музично-інструментальними колективами розглядалися в науково-методичних працях І. Барановської, А. Болгарського, Т. Браніцької, В. Воеводіна, В. Грищенко, В. Дряпки, І. Лаптева, В. Лапченко, В. Лебедєва, О. Нежинського, О. Олексюк, Я. Сверлюка та ін. Але проблема підготовки студентів факультету культури та мистецтв педагогічних університетів в аспекті організації ними ансамблево-оркестрового музикування ще не знайшла достатнього висвітлення, що й визначило актуальність цієї статті.

Мета й завдання статті – визначити форми і методи підготовки майбутніх учителів музики до організації ансамблево-оркестрового музикування.

Ансамблево-оркестрове музикування, на наш погляд, можна трактувати як колективну форму гри, в процесі якої декілька музикантів за допомогою засобів виконавської виразності спільно розкривають художній зміст твору, і в якій чітко простежуються єдність сприймання музики і, відповідно, єдність відтворення музичного матеріалу.

Організація ансамблево-оркестрового музикування потребує рішення низки психолого-педагогічних проблем, в основі яких лежать загальнодидактичні і спеціальні музично-дидактичні принципи, а також застосування необхідних методів навчання, найбільш доцільних у конкретній педагогічній ситуації.

У педагогічній літературі методи навчання визначають як сукупність прийомів діяльності, що ведуть до досягнення певної мети, набуття необхідних знань, умінь та навичок. Такого визначення дидактичного методу дотримувались учені М. Данилов, Б. Єсипов, Є. Голант, Д. Лордкіпанідзе, М. Скаткін, І. Лернер, Ю. Бабанський, М. Махмутов та ін. На даний час у загальній педагогіці не існує єдиної, загально-визнаної всіма дослідниками класифікації методів навчання.

За дидактичним завданням учені виділяють наступні методи: придбання знань, формування умінь і навичок, застосування знань, творчої діяльності, контролю. Однак учені відмічають, що між методами навчання існує взаємозв'язок та взаємопроникнення, і такі взаємопереходи призводять до неізолюваного застосування кожного з них. Згідно ідеї оптимізації навчання педагог під час вибору методів повинен виходити з того, що кожен метод орієнтовано на вирішення певного кола педагогічних та навчальних завдань.

Аналізуючи досвід видатних музикантів-педагогів у плані їх роботи з ансамблями та оркестровими колективами, було виявлено, що їх діяльність була побудована на використанні методів проблемного навчання, що передбачають ідеї, які лягли в основу сучасної музичної педагогіки. Практика свідчить, що найкращі результати в організації ансамблево-оркестрового музикування досягаються тоді, коли органічно поєднуються різні методи викладання: від пояснювально-ілюстративних, інформаційно-настановчих, відбиваючо-репродуктивних – до творчо-пошукових та проблемно-евристичних.

Застосування синтезу загально-дидактичних, професійних і спеціальних ансамблевих методів спрямовано на напрацювання виконавської майстерності, яка відтворюється в проведенні технічної роботи в колективі; правильній побудові міжособистісної взаємодії; знаходженні єдиної виконавської концепції твору; умінні диригента вести та вибудовувати репетиційну роботу.

Серед спеціальних ансамблевих методів найбільшу увагу, на наш погляд, представляють методи, розроблені О. Мартиною [1] і адаптовані нами для підготовки майбутніх організаторів ансамблево-оркестрового музикування. До них відносяться: метод метро-ритмічної і темпової координації, метод формування гармонійного міжособистісного середовища ансамблевої взаємодії та метод створення єдиного художнього задуму й виконавського плану.

Метод метро-ритмічної і темпової координації. Координація – найважливіший термін, який використовується в ансамблевому виконавстві. Процес узгодження та відповідності дій виконавців в ансамблево-оркестровому виконавстві

є визначальним. І в першу чергу у спільній музичній діяльності звертає на себе увагу тимчасова сторона виконання.

Недостатня відповідність і узгодження дій виконавців-ансамблістів в області метро-ритму і темпу найбільш виразно проявляються в ансамблевому виконанні. Оскільки всі тимчасові початки музики – ритм, метр і темп – є тісно пов'язаними між собою, а зміни в одному з них позначаються на виразних властивостях іншого, доцільно розглядати всі тимчасові процеси в ансамблевому виконавстві в їх безпосередньому взаємозв'язку й органічній єдності. Виходячи з вищесказаного, впливає висновок про те, що метод метро-ритмічної і темпової координації в ансамблево-оркестровому музикуванні грає фундаментально утворюючу роль з точки зору технічно грамотного ансамблевого виконання. Цей метод забезпечує розкриття тимчасової природи музичного твору, сприяє цілісності та взаємозв'язку його змісту і форми, впорядковує метричну, ритмічну і темпову сторони виконання.

Метод – це завжди комплексне явище, складне, багатовимірне, багатоякісне утворення. У структурі даного методу можна виділити такі методичні прийоми:

- у процесі репетиції вибрати єдине для всіх партнерів ритмічне акцентування різних ритмічних фігур і ритмічних малюнків (єдине ритмоінтонування – однакове уявлення партнерами ритмозмістовних акцентів у схожих ритмічних структурах). Якщо однаковий ритмічний малюнок зустрічається в декількох ансамблевих партіях, то потрібно узгодити і виробити єдину позицію на виконання даної ритмічної комбінації (в даному випадку мається на увазі однакове виділення найбільш значущих тривалостей, правильна розстановка змістовних акцентів);

- у виробленні єдиного темпу й узгодженні різних тривалостей всередині фактури за орієнтир брати дрібні тривалості і далі поступово переходити до великих; виконуючи більші тривалості, треба згадувати рух дрібніших, що входять до складу цих великих тривалостей, щоб упорядкувати процес тимчасової організації та відповідності вертикалі в ансамблі;

- програвання ансамблевого твору в різних темпах: від повільного до швидкого, координуючи різні темпи з метою вдосконалення навичок виконання, досягнення найбільшої ритмічної і темпової узгодженості;

- єдине витримування і вираховування пауз в ансамблевій партитурі;

- знаходження "формули загального руху" (за А. Д. Готлібом), коли в процесі спільної гри відбувається "накладення" ритмічного малюнка однієї партії на малюнок іншої, створює характерну в цілому ритмічну пульсацію (послідовне повторення будь-яких ритмічних фігур у різних партіях);

- активно використовувати показ диригентом різних ансамблевих партій з метою усунення метро-ритмічних або темпових відхилень у виконанні, оскільки з боку більш наочно постає власна помилка і швидше доходить до свідомості виконавця; іноді диригентом може бути застосований прийом деякого перебільшення допущеної неточності з метою більш рельєфного, наочного показу і розуміння ним своєї помилки;

- з метою встановлення єдиного темпу для всіх учасників у процесі репетицій перед початком гри необхідно прорахувати 1–2 порожніх такти (у процесі репетицій це повинен робити по черзі кожен учасник ансамблю);

- упорядкування вертикалі на початку твору при одночасному взятті звуку можливо за допомогою диригентського показу кистьовим рухом (так званого кистьового дихання); найбільш надійним способом поряд з жестом є взяття дихання (в прямому сенсі – вдих), що застосовується одночасно з диригентським жестом;

- упорядкування вертикалі в кінці твору при одночасному знятті звуку можливо завдяки точному прораховуванню тривалостей і спільної домовленості про те, скільки (до якого рахунку) буде тягнутися заключний акорд (наприклад, у разі фермати).

Метод метро-ритмічної і темпової координації спонукає учасників ансамблю або оркестру весь час працювати над розвитком власного відчуття ритмічної пульсації. При добре розвиненому почутті ритму кожного ансамбліста набагато легше домогтися метро-ритмічної і темпової координації в ансамблево-оркестровому музикуванні.

Метод формування гармонійного міжособистісного середовища ансамблевої взаємодії обумовлений етичною стороною ансамблевої діяльності як фундаментальної передумови успішного функціонування та життєздатності музичного колективу. Дуже часто вони розпадаються через відсутність гармонійного міжособистісного середовища, ансамблевої взаємодії, здатної забезпечувати протягом тривалого періоду часу гармонійний життєвий простір для комфортного перебування партнерів у колективі.

Мікроклімат, створений у колективі музикантів-ансамблістів, визначає не тільки ступінь психологічної комфортності того чи іншого учасника ансамблю, а й безпосередньо впливає на продуктивність їх спільної діяльності та якість результату.

Метод формування гармонійного міжособистісного середовища ансамблевої взаємодії спрямований на: забезпечення внутрішнього психологічного комфорту кожного музиканта-ансамбліста з метою вільних проявів ним своїх внутрішніх творчих сил і прагнень; творче самовираження в умовах продуктивної спільної художньо-творчої діяльності; підтримку взаєморозуміння між учасниками ансамблю та інтенсивної творчої взаємодії, спрямованої на вирішення музично-художніх завдань на високому професійному рівні; підвищення культури спілкування і формування етично грамотної життєвої позиції.

Даний метод передбачає виконання таких узгоджених дій диригента та виконавців:

- акцентування уваги виконавців на перевагах партнерів по ансамблю, уникнення протиставлення успіхів одного (або одних) успіхам іншого (або інших) учасника (учасників) ансамблю;
- коригування установки на певну поведінку партнерів, спрямування її у потрібне русло позитивного сприйняття один одного;
- виховання у виконавців правильних уявлень одне про одного, запобігання конфліктних ситуацій в колективі;
- акцентування уваги на необхідності вироблення особистісних якостей музиканта-ансамбліста (спрямованість на морально-етичні установки в основі взаємовідносин);
- усвідомлення ансамблістом принципової рівності партнерів, орієнтованість на сприйняття особистості іншого такого ж рівня як власне "Я", сприймання партнерами унікальності один одного;
- створення сприятливого емоційно-психологічного фону занять, необхідного, позитивно спрямованого мікроклімату в колективі і доброзичливої атмосфери міжособистісного спілкування та взаємодії (цьому сприяє: перевага бадьорого, життєрадісного тону, настрою його учасників; доброзичливість у відносинах, взаємні симпатії, повага один до одного; в відносинах між партнерами існує взаємна прихильність, розуміння; учасникам колективу подобається разом проводити час, брати участь у спільному музикуванні; успіхи чи невдачі товаришів викликають співпереживання, щире участь усіх ансамблістів; партнери з повагою ставляться до думки один одного; досягнення і невдачі ансамблю сприймаються як свої власні; емоційне єднання колективу: "Один за всіх – і всі за одного"; почуття гордості за колектив; колектив активний, сповнений енергії; спільні справи захоплюють всіх, велике бажання працювати колективно).

У контексті даного методу важливо вказати на встановлення виконавського контакту між учасниками колективу. Виконавський контакт музикантів-ансамблістів – це узгоджена взаємодія партнерів, заснована на емпатії, єдності мети і завдань, стані психологічного комфорту в процесі занять і спільних концертних виступів. Виконавський контакт передбачає, крім узгодженої взаємодії також почуття психологічного комфорту. Така здатність учасників ансамблю свідчить про високий рівень сформованого гармонійного міжособистісного середовища.

Метод створення єдиного художнього задуму й виконавського плану визначає художню сторону ансамблево-оркестрового музикування. Він є творчо-пошуковим, "дослідницьким" методом, оскільки сприяє усвідомленню майбутнім диригентом художнього задуму композитора, створенню власної інтерпретації твору та узгодженню на цій основі дій виконавців.

Даний метод являє собою сукупність прийомів, які застосовуються в ансамблево-оркестровому музикуванні:

- диригент вивчає особливості епохи, в яку жив і творив композитор, особливості його стилю і засобів виразності, знайомиться з іншими творами композитора різних жанрів і форм;

- диригент створює попередній виконавський план, вибудовує архітектуру твору на основі детального вивчення різних ансамблевих чи оркестрових партій;

- в камерних ансамблях можливий відбір виконавцями найбільш раціональних пропозицій, виконавських рішень, координування виконавських засобів вираження та індивідуальних виконавських прийомів партнерів по ансамблю, відповідно до художньо-образного змісту твору, приведення до єдиного задуму художніх намірів партнерів;

- диригент має визначити й узгодити штрихи в різних ансамблевих партіях, дослідити інтонаційно-образні особливості мелодики, намітити кульмінаційні точки у фразах і визначити головну кульмінацію твору; розкрити особливості фактури; проаналізувати гармонійну вертикаль у творі, функціональну взаємозалежність головних тематичних побудов і акомпануючих фігурацій;

- індивідуальне і спільне прослуховування та перегляд аудіо і відеозаписів з наступним обговоренням;

- спільне відвідування концертів ансамблевої музики та обговорення почутого в процесі дискусії; конструктивний аналіз виконавських рішень, творча переробка музично-художньої інформації, відбір найбільш цінного з точки зору художнього втілення.

Всі вищезазначені методи взаємопов'язані між собою, а опанування ними майбутнім учителем музики і їх комплексне неізольоване застосування сприятиме в подальшому ефективній організації ним ансамблево-оркестрового музикування.

Література

1. Мартынова О. В. Активизация ансамблевой деятельности учащихся-подростков / О. В. Мартынова // Искусство и образование : журнал методики, теории и практики художественного образования и эстетического воспитания / глав. ред. Н. А. Кушаев. – М. : [Б. и.]. – 2010. – № 12 (68). – С. 76–82.